

АЛЕКСАНДАР КРАЈИЋ *

ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНИ ОДНОСИ И ВЕЗЕ НАСЕЉА У ОПШТИНИ ПЕЋИНЦИ

Садржај: Просорно-функционални односи и везе међу насељима представљају полазиште у планирању развоја општине, регије или државе. Рад се бави основним одликама просторно-функцијалних односа и веза насеља у општини Пећинци, тј. хијерархским, просторним и временским обележјима насеобинске мреже пећиначке општине.

Кључне речи: просторно-функционални односи и везе, насеобинска мрежа, општина Пећинци.

Абстракт: Space-functional proportions and relations, among settlements, is the starting point in planning the development of community, region or state. This work treats the elementary characteristics of space-functional proportions and relations of the settlements in the municipality of Pećinci, in the fact the hierarchy, spacially and historical characteristics in the settlement net of community Pećinci.

Key words: space-functional proportions and relations, settlements net, community Pećinci.

Увод

Општина Пећинци се простире у југоисточном делу Срема, на плодној лесној тераси. Граничи се са општином Рума на западу и северозападу, Старом Пазовом на североистоку, Земуну и Сурчином на истоку. На југу се пружа до реке Саве, која чини природну границу према општинама Владимирци и Обреновац у дужини од 38 km. Дакле, њу окружују следећи урбани центри: Београд, Земун, Стара Пазова, Рума, Сремска Митровица, Шабац и Обреновац.

У математичко-географском смислу општина се налази у северном умереном појасу, на око 44° 45' с.г.ш. и 20° 00' и.г.д. (по Гриничу).

Општина се у простору пружа елиптично у правцу север-југ 36 km, а у правцу исток-запад 21 km. Мрежа насеља општине се простире на површини од 489 km² (Букуров Б., 1989), што чини 12,7 % површине Срема или 0,5 % територије Србије.

У општини Пећинци живи, према попису из 2002. године, 21878 становника, углавном српске националности, православне вероисповести. То значи да средња густина насељености ове територије износи 44,7 st./km², што је веома мало за београдску околину.

Археолози тврде да је ово подручје било насељено још од доба неолита. Многи народи који су боравили на овој територији оставили су за собом трагове који указују на значај ове територије у привредном и геополитичком смислу.

Општина Пећинци има добре културне и саобраћајне везе са већим градовима, привредним, културним и административним центрима Србије. Пећинци,

---

* **Мр Александар Крајић**, дипломирани географ, Љуба Вучковића 5/1, Београд.

као административно седиште општине, су удаљени од Београда 43 km, Сремске Митровице 30 km, Руме 15 km, Старе Пазове 19 km, Инђије 22 km и Шапца 40 km.

Северном периферијом општине пролази важна међународна друмска саобраћајна комуникација, тј. коридор X. Овај коридор са својим гранама спаја Западну Европу са Југоисточном Европом и Малом Азијом. Са њим је општина повезана двема саобраћајним петљама, које се налазе код насеља Пећинаца и Шимановаца. Јужном периферијом пролази међународна речна саобраћајна комуникација. Сава, као грана саобраћајног коридора VII, тј. реке Дунав, за општину Пећинце нема онај значај који треба да има јер још увек представља природну препреку, а не спону у регионалној сарадњи. Нажалост, железничка саобраћајна комуникација Београд – Сремска Митровица – Шид пролази северно од Пећинаца, тј. кроз општине Стара Пазова, Инђија и Рума. Наиме, у време изградње сремске железничке мреже високо подземне воде и њихово често изливање довело је до заобилажења општине Пећинци, те данас она није железнички повезана са другим општинама и регијама.

На јужном делу пећиначке територије се налази, највећа мртваја реке Саве, Обедска бара. Она се састоји из великог броја окана, која се претежно хране савском водом преко канала Вока и Ревенице. Због својих природних вредности, Обедска бара је први пут заштићена 1874. године од стране аустријског двора као "Царско ловиште" а од 1993. године заштићена је као строги резерват природе "Обедска бара". Резерват природе обухвата јужне делове атара Купинова, Обрежа и Грабоваца, те захвата површину од око 100 km². Попут специјалног резервата природе „Царска бара” (Мркша, М., Миловановић М., 2007) и строги резерват природе „Обедска бара” обухвата три зоне са посебном заштитом.

Основне карактеристике насеља општине Пећинци

Насеобинску мрежу општине Пећинци чине следећа насеља: Ашања, Брестач, Деч, Доњи Товарник, Крловчић, Купиново, Обреж, Огар, Пећинци, Попинци, Прхово, Сибач, Сремски Михаљевци, Суботиште и Шимановци.

Атар **Ашање** лежи у југоисточном делу општине. Граничи се на северу са атаром Карловчића и Петровчића, на западу са атаром Обрежа, на југу са атаром Купинова и на истоку са атаром Прогара. Површина атара износи 4214,29 ha. Ашања је од Пећинаца удаљена 29 km, а од Београда 43 km. Насеље се налази на локалном путу Купиново – Стара Пазова, односно Купиново-Пећинци. Према физиономској типологији, село припада панонском типу. У односу на свој атар насеље је релативно симетрично лоцирано и захвата површину од 178 ha (Ђурчић, С. 2005). Према попису из 2002. године, у Ашањи живи 1512 становника у 506 кућа. Средња густина насељености износи 36 ст./km². Основна функција насеља је пољопривредна, јер активно пољопривредно становништво чини 46,6%. Пошто се Ашања налази у зони београдских дневних миграција, удео непољопривредног становништва је виши и износи 53,4%. У периоду од 1991. до 2002. године дошло је до пада броја активних лица за 3% и пораста лица са личним приходима за око 6%. То је последица малог природног прираштаја (-5,9‰) и старења популације. Ашања поседује основне унутрашње функције, те има: месну заједницу, месну канцеларију, амбуланту ветеринарску амбуланту, купиновачко истурено одељење осмогодишње школе, православну цркву, продавницу итд.

Атар **Брестача** се простире у северозападном делу општине Пећинци. Граничи се на северу и западу са атаром Буђановаца (општином Рума), на југу са атаром Никинаца (општином Рума) и на истоку са атаром Суботишта. Површина атара износи 1852.08 ha, а средња густина насељености је 58 ст./km². Насеље се

развило на плодној ниској лесној тераси са обе стране асфалтног пута Никинци-Пећинци. Од Пећинаца је удаљено 12 km, а од Београда 64 km. Само село је смештено у јужном делу атара и захвата површину од 103 ha (Ћурчић, С. 2005). Према последњем попису Брестач има 1083 становника и 318 кућа углавном приземних. Од укупног броја активног становништва 75% бави се пољопривредном производњом. Село је ратарског типа, јер оранице и баште заузимају 85%. На једног становника отпада 1,5 ha ораничних површина, што представља одличну базу за економски развој насеља. У последњој деценији двадесетог века опао је број активних лица за 8,1%, те популација биолошки стари. Однос броја лица са личним приходима и активних лица је одличан, јер на једно лице са личним приходом иду седам активних лица. У насељу су развијене следеће унутрашње функције: административно-управна, просветна, културна, здравствена, саобраћајна и пољопривредна.

Табела 1. Структура површина по катастарским општинама у 2005. години изражена у ha.

Назив КО	Укупна површина КО	Оранице и баште	Пашњаци и ливаде	Шумско земљиште	Остало земљиште
АШАЊА	4214,29	3330,97	116,61	464,14	302,57
БРЕСТАЧ	1852,08	1582,30	95,15	1,02	173,61
ДЕЧ	3288,37	2571,97	376,02	14,37	326,01
Д.ТОВАРНИК	2127,96	1929,08	42,23	0	156,65
КАРЛОВЧИЋ	3132,37	2539,10	327,1	1,52	264,65
КУПИНОВО	8120,44	1526,83	211,53	4617,96	1764,12
ОБРЕЖ	6553,30	2048,40	64,41	4078,26	462,25
ОГАР	4077,70	2422,15	150,93	1291,77	212,85
ПЕЋИНСИ	1925,72	1635,56	35,71	0,36	254,12
ПОПИНЦИ	2227,92	1984,11	88,84	0,08	154,89
ПРХОВО	2282,03	2000,40	80,59	8,37	192,67
СИБАЧ	1262,54	1114,18	38,55	0,18	109,63
СР.МИХАЉЕВЦИ	1977,75	1727,96	96,02	0	153,77
СУБОТИШТЕ	2397,22	2170,97	27,71	12,14	186,40
ШИМАНОВЦИ	3425,63	2907,67	162,12	15,95	339,89
УКУПНО	48865,39	31491,80	1913,52	10506,20	4953,87

Извор података: Документациони материјал и грађа, Сектор економских статистика, Одељење за пољопривреду, рибарство и шумарство, Републички завод за статистику Србије, Београд.

Атар Деча се пружа у источном делу општине, на нижој лесној тераси. Граничи се са атарима Шимановаца и Крњешеваца на северу, Сремских Михаљеваца и Карловчића на западу, Петровчића на југу и Добановаца и Угриноваца на истоку. Површина катастарске општине износи 3288,37 ha, а средња густина насељености износи 50 ст./km². Деч је од Пећинаца удаљен 20 km, од Шимановаца 5 km, од Ашање 15 km, а од Београда 36 km. Може се рећи да је село смештено у северној половини свог атара и захвата површину од 131 ha (Ћурчић, С. 2005). Према попису из 2002. године, у 619 кућа живи 1638 лица. Насеље је крстасте основе, радијалне структуре и ратарског типа. У периоду од 1991. до 2002. године број активних лица је растао спорије (порастао је за 1,6%) него, број лица са личним приходима (порасти износи 4,2%). За разлику од Ашање и Брестача, чија је популација у поодмаклом стадијуму старења, популација Деча се налази у почетној фази старења. Деч спада у београдско приградско насеље, те има 70,1% неполопривредно активних лица. Осим унутрашњих функција Деч има и спољне функције. Оне су заступљене кроз мање погоне за производњу чаја, рубља, фармацеутских препарата, славина и вентила и млинских пољопривредних производа.

Атар **Доњег Товарника** се пружа у западном делу општине. Граничи се са атарима Суботишта на северу, Никинаца на западу, Огара на југу и Карловчића на истоку. Површина атара износи 2127,96 ha, а средња густина насељености је 48 ст./km². Село је од Пећинаца удаљено 15 km, од Београда 63 km, а од Шабца 43 km. Пољски пут према Шапцу пролази кроз војни полигон „Никинци“, те није увек отворен за саобраћај. Село је ексцентрично смештено у односу на свој атар, те се пружа у јужном делу атара. Захвата површину од 105 ha (Ћурчић, С. 2005) и у њему живи према последњем попису 1022 становника у 312 кућа. Од укупно активног становништва 2002. године, 46% запослено је у пољопривреди, што је за 7% мање него 1991. године. У последњој деценији прошлог века, раст броја активних и броја лица са личним приходом скоро је био уједначен, међутим дошло је до наглог пада броја издржаваних лица. Однос лица са личним приходима и активних лица је 1:3. Од укупне површине атара оранице заузимају 91%. Прехрамбена сигурност насеља износи 1,9 ha ораница по глави становника. Осим унутрашњих функција, село има и једну спољну функцију. Она се огледа у мањем погону за производњу бетонских грађевинских елемената.

Карловчић се налази у средишњем делу општине. Атар му се граничи са атарима Сремских Михаљеваца и Деча на северу, Огара и Доњег Товарника на западу, Ашање и Обрежа на југу и Петровчића на истоку. Површина атара износи 3132,37 ha, а средња густина насељености 40 ст./km². Насеље је од Пећинаца удаљено 14 km, а од Београда 38 km. Карловчић је ексцентрично постављен у односу на свој атар. Лоциран је у северном делу атара и захвата површину од 185 ha (Ћурчић, С. 2005). У њему, према попису из 2002. године, живи 1259 становника, а има 403 куће. Од укупно активног становништва 35% бави се пољопривредном производњом. Према попису из 1991. године пољопривредном производњом се бавило 63% активних лица. Нагло опадање удела пољопривредног становништва у укупном активном становништву последица је географског положаја Карловчића. Наиме, Карловчић се налази у зони дневних миграција београдских радника. Село поседује основне функције а које се огледају у месној канцеларији и заједници, продавници, осмогодишњој школи, православној цркви итд. У периоду од 1991. до 2002. године број активних лица популације Карловчића је опао за 9,5% а порастао је број лица са личним приходима за 6,5%. Прехрамбена сигурност становништва Карловчића је одлична јер 2 ha ораничних површина иде по глави становника.

Атар **Купинова** лежи у крајњем југоисточном делу општине, на контакту алувијалне равни Саве и нижег дела лесне терасе. Граничи се са атарима Ашање на северу, Обрежа на западу и Прогара на истоку. На југу река Сава чини природну границу према атарима насеља Кртинска, Скела, Ушћа и Прова. Купиновачки атар захвата површину од 8120,44 ha, и има средњу гуштину насељености од 26 ст./km². Оваква мала густина насељености је последица тога што је велики део атара Купинова под барама и непољопривредним земљиштем. Село је удаљено од Пећинаца 31 km, а од Београда око 40 km. Насеље је смештено источно од специјалног резервата природе и тврђаве Купиник, у југоисточном делу атара и захвата површину од 124 ha (Ћурчић, С. 2005). У њему живи, према попису из 2002. године, 2083 становника у 683 кућа. То је популационо највеће насеље у јужном делу општине, те је у њему лоцирано, као и у Шимановцима, истурено одељење пећиначке полицијске станице. Такође, у Купинову се налази истурено одељење предузећа Србијашуме, а које управља шумским газдинствима општине. Основна школа „Душан Вукасовић Диоген“ смештена је у главној улици у Купинову, стотинак метара од раскрснице према Прогару, тј. Обрежу. Има истурена осмогодишња одељења у Обрежу и Ашањи. Школске 2005/06. године школа је имала 77, а са истуреним одељењима 446 ученика, а школске 2006/07. године имала је 173, а заједно са подручним одељењима 423

ученика. У школи је запослено 50 особа, од тога 35 наставника. Године 2002. пољопривредном делатношћу бавило се 44%, а 1991. године 52% активних лица, што је последица деаграризације, проузрокована утицајем оближњег индустријског центра, Београда. Највећи део атара се налази под шумским земљиштем (57% територије). Оранице и баште заузимају само 19%. Преко две трећине купиновачког атара се налази под специјалним резерватом природе „Обедска бара“. Прехрамбена сигурност износи 0,7 ха ораничних површина по глави становника. Ако се узме у обзир да, при достигнутом степену развоја пољопривредне производње, доња граница прехрамбене сигурности износи 0,2 ха ораничних површина по глави становника, Купиново би могло исхранити три пута више становника него што има. У целој општини, Купиново има најмање ораничних површина по глави становника. Због својих историјских, културних, спортско-рекреативних функција, Купиново представља терцијарни центар општине Пећинци.

Атар **Обрежа** се пружа у крајњем југозападном делу општине. Граничи се са атарима Огара и Карловчића на северу, Грабоваца (општина Рума) на западу и Ашање и Купинова на истоку. Река Сава чини јужну границу атара према општини Владимирци тј. према атару насеља Прова. Површина атара износи 6553,31 ха, а средња густина насељености је 22 ст./km². Село је удаљено од Пећинаца око 29 km, а од Београда око 46 km. Према Грабовцима постоји пољски пут, дужине 10-так km, који представља везу села према граду Шапцу. Међутим, он пролази кроз војни полигон, те је повремено затворен. Услед тога, Обреж је мање-више изолован од утицаја Шапца и других села која се налазе западно. Село је смештено у источном делу атара и захвата површину од 148 ха (Ћурчић, С. 2005). Према попису из 2002. године у селу живи 1437 становника у 524 кућа. Село има пошту, кладионицу, месну канцеларију, месну заједницу, продавницу мешовите робе, купиновачко истурено одељење осмогодишње школе, вртић, бензинску пуму, амбуланту итд. У последњој деценији прошлог века, дошло је до повећања броја активних лица у апсолутном износу од 45, лица са личним приходом за 56, а смањено се број издржаваних лица за 92. Природни прираштај од -2,7% довео је до успореног раста броја активних лица. Пољопривредном производњом бави се 51% активних лица. Овај проценат пољопривредника био је мањи 1991. године за око 6%, јер је тада у селу постојао погон за израду конфекције. Највећи део површине атара је под шумом (63%) и ораницама (31%). Обреж поседује 1,4 ха ораничних површина по глави становника што уједно чини и просек за пећиначку општину (Документациони материјал и грађа, РЗС).

Атар **Огара** лежи у источном делу општине на нижој лесној тераси. Граничи се са атарима Никинаца (општином Рума) и Доњег Товарника на северу, Грабоваца (општином Рума) на западу, Обрежа на југу и Карловчића на истоку. Површина атара износи 4077,71 ха, а средња густина насељености 28 ст./km². Источни део атара према војном полигону „Никинци“ је углавном под шумом и забареним земљиштем. Огар је од Пећинаца удаљен око 20 km, а од Београда око 60 km. Село је смештено у северном делу атара и захвата површину од 100 ха (Ћурчић, С. 2005). Попут суседних села, Обрежа и Доњег Товарника, Огар је, такође, изолован с западне стране, према суседним селима општине Рума, локалним војним полигоном. Становништво се већином бавило, према попису из 1991. године, пољопривредном производњом (58%), али по попису из 2002. године удео пољопривредног становништва у структури активних лица опао је на 46%. Дакле, и поред свог периферног положаја у односу на водеће привредне центре, у Огару расте број непољопривредног становништва што због развоја не пољопривредних функција самог села, што због побољшања услова путовања ка индустријским центрима. Село има месну заједницу, месну канцеларију, пошту, четворогодишњу школу као истурено одељење пећиначке основне школе,

православну цркву итд. У периоду од 1991. до 2002. године, запажа се старење популације као последица негативне стопе природног прираштаја од -2,4%. То је проузроковало опадање броја активних лица и пораст броја лица са личним приходима. Највећи део атара налази се под ораницама и баштама (56%) и под шумама (31%). Прехрамбена сигурност је на завидном нивоу јер износи 2,1 ха ораничних површина по глави становника.

Атар **Пећинаца** се налази у северном делу општине. Граничи се са атарима Доњих Петроваца (општином Рума) на северу, Сибача на западу, Суботишта на југу и Попинаца и Прхова на истоку. Површина му износи 1925,73 ха, а средња густина насељености 140 ст./км². Удаљени су од Београда око 42 km, Сремске Митровице око 32 km, Руме око 20 km и од Старе Пазове око 25 km. Насеље се развило на раскрсници путева према Београду, Руми, Старој Пазови, Купинову, Шимановцима и Сибачу, те је од 1960. године постало седиште општине (Ђурчић, С. 1978). Захваљујући функцији локалног саобраћајног чворишта и административног центра Пећинци су развијенији од осталих насеља у општини. Од индустријских објеката Пећинци поседују шећерану, млину, мањи погон за производњу сапуна и сличних препарата, погон за производњу производа од бетона, погон за производњу металних конструкција за грађевинарство и погон за производњу буради и слично од челика. Пећинци су ратарско насеље збијеног типа, крстасте основе, са површином од 210 ха (Ђурчић, С. 2005). Лоцирани су на вишем делу лесне терас. Имају, према попису из 2002. године, 874 кућа и станова и 2691 становника. Центар се јасно издиференцирао на раскрсници према Попинцима и Сибачу, тј. Руми и Купинову. Ту су лоциране све зграде од општинског значаја и већина продавница. Недалеко од центра насеља, према Сибачу, налази се Дом здравља, који пружа преко својих специјалистичких ординација здравствену заштиту свим становницима општине. У првој улици иза њега, лоциран је полигон на коме се сваке треће недеље у месецу одржава вашар. Ту се продаје свакојака роба, крупна и ситна стока, те је овај вашар од регионалног значаја. У околини центра, крајем 8. деценије прошлог века, београдска предузећа подигла су неколико вишеспратница за потребе својих радника. Пећиначка осмогодишња школа смештена је, такође, у центру насеља, преко пута милицијске станице. Саграђена је 1963. године и има 13 учионица и физкултурну салу. Настава се одвија на око 2050 m². Школу је похађало школске 2003/04. године 475 ученика, а у школској 2006/07. са подручним одељењима око 950 ученика. Истурена четворогодишња одељења налазе се у Попинцима, Сибачу, Прхову, Суботишту, Брестачу, Доњем Товарнику (осморазредно) и Огару. Предшколска установа „Влада Обрадовић Камени“ налази се до основне школе и у њој борави око 102 детета. Ова установа има издвојене објекте у Шимановцима (114 детета) и Обрежу (51 дете) и истурена одељења у Ашањи (33), Купинову (44), Дечу (36), Попинцима (18), Сибачу (11), Прхову (12), Огару (22), Доњем Товарнику (14), Суботишту (18), Брестачу (15), Сремским Михаљевцима (13) и Карловчићу (15). Укупно у овој установи борави 518 малишана. Даље образовање, после завршене основне школе, ученици општине Пећинци стичу у средњој техничкој школи у Пећинцима или у некој од средњих школа у Руми, Старој Пазови и Земуну. Техничка школа „Миленко Векић Неша“ налази се у згради основне школе у Пећинцима. Почела је са радом 1976. године као истурено одељење техничке школе из Руме. Данас, у овој средњој школи постоје следећи смерови: аутомеханичар, механичар привредне механизације, механичар грејања и расхладне технике, лимар, бравар, алатничар, ауто-лимар, инсталатер, економски техничар, туристички техничар и трговац. Техничку школу је 2006/07. године похађало око 536 средњошколаца. Према последњем попису 47% популације чине активна лица. Пољопривредном функцијом бавило се 1991. године 30%, а 2002.

године 25% активних становника. Највећи део атара прекривен је ораницама и баштама (85%).

Попинци се налазе на крајњем северу општине, на плодној, вишој лесној тераси, на локалном путу Пећинци – Стара Пазова, покрај аутопута Београд-Загреб (пролази југозападно од насеља). Атар Попинаца на северу се граничи са атаром Доњих Петроваца (општином Рума), на североистоку са атаром Голубинаца (општином Стара Пазова), на западу са атаром Пећинаца и на југу са атаром Прхова и Шимановаца. Површина атара износи 2227,92 ha, а у насељу живи, према попису 2002. године 1371 становник (61 ст./km²). Село захвата површину од 106 ha (Ћурчић, С. 2005). Насеље је удаљено од Пећинаца 4 km, од Старе Пазове 16 km, а од Београда 41 km. У физиономском погледу насеље има крстаст облик, радијалну структуру, са јасно израженим центром (Ћурчић С., 1998). Око центра се налазе зграде од јавног значаја: месна заједница, месна канцеларија, школа, дом културе, пошта, две радње мешовите робе, амбуланта, црква итд. Некадашњу изразито сточарску функцију заменила је ратарска. Баште и оранице захватају површину од 1984 ha или 87% атара, што значи да по глави становника долази 1,4 ha. Од укупно активног становништва 2002. године, у пољопривредној делатности запослено је 66% становништва. То је за око 8% мање него 1991. године. У последњој деценији прошлог века опао је број активних лица за 11,6%, а порастао је број лица са личним приходима за 3,2% и издржаваних лица за 8,9%. То је одраз негативног природног прираштаја (-5%) попиначке популације.

Атар **Прхова** се налази у североисточном делу општине. Граничи се са атарима Попинаца на северу, Пећинаца на западу, Сремских Михаљеваца и Суботишта на југу и Шимановаца на истоку. Површина атара износи 2282,03 ha а средња густина насеља износи 36 ст./km². Село је удаљено од Пећинаца око 5 km, а од Београда око 50 km. Грађевинска зона насеља обухвата површину од 48 ha (Ћурчић, С. 2005). Ту живи, према попису 2002. године, 817 лица у 254 кућа. Према попису из 2002. године, број активних лица чинио је 55% од укупне популације. У периоду од 1991. до 2002. године, у Попинцима је забележен негативно природни прираштај у износу од -7‰. Осим у Карловчића (-9,1‰) и Сремских Михаљеваца (-8‰), у овом насељу је забележен најнижи природни прираштај у општини. Од укупног броја активних лица 1991. године пољопривредном производњом бавило се 78%, а 2002. године 65%. Највећи део атара (88%) налази се под ораницама и баштама. Потенцијална прехрамбена сигурност становништва Прхова је одлична, јер 2,4 ha ораничних површина долази по становнику.

Атар **Сибача** се пружа у северозападном делу општине, на вишем делу лесне терасе. Граничи се са атарима Добринца (општином Рума) на северу и западу, Буђановаца (општином Рума) на југу и Пећинаца на истоку. Површина атара износи 1262,55 ha, а средња густина насељености 43 ст./km². Од административног центра општине село је удаљено пар километара. Насеље се плански развијало на лесној тераси. У његовом развоју, с обзиром на високе фреатске воде, није било посебних потешкоћа. У селу постоје две улице које се секу под правим углом. На тој раскрсници оформио се центар села. Око центра су смештене зграде које су носиоци следећих функција: трговинских, административних, саобраћајних, културно-просветних и угоститељских. По физиономској типологији Сибач је типично село панонског типа, са крстастом основом. Село је смештено у југоисточном делу атара и захвата површину од 61 ha (Ћурчић, С. 2005). Има око 184 кућа (углавном приземне или једносратне) у којима живи 545 становника српске националности. Према попису из 2002. године, број активних лица чинио је 47% популације. Пољопривредном производњом 1991. године бавило се 55%, а 2002. године 61%

активног становништва. Оранице и баште захватале су површину од 1114 ha (88%), што значи да по глави становника долази 2 ha ових обрадивих површина.

Атар **Сремских Михаљеваца** пружа се у средишњем делу општине. Граничи се са атарима Прхова на северу, Суботишта на западу, Карловчића на југу, Деча и Шимановаца на истоку. Површина атара износи 1977,76 ha, а средња густина насељености је 43 ст./km². Насеље је у односу на атар ексцентрично лоцирано, тј. смештено је у северном делу атара. Село је од седишта општине удаљено око 10 km, као и од микрогравитационог центра, Шимановаца. Од града Београда, Михаљевци су удаљени око 60 km. Насеље се развило плански дуж средњевековног пута Земун – Сремска Митровица. Оно је збијеног типа и линеарне структуре. Село се састоји из 256 станова у којима живи 844 лица. Већином су то приземне куће са свим пратећим пољопривредним објектима. Грађевинска зона заузима 150 ha (Ћурчић, С. 2005). Пољопривредном производњом 1991. године бавило се за 12% више активних лица него 2002. године. Према последњем попису, активно становништво чинило је 51% популације, а од тога пољопривредном производњом бавио се 65,9%. Оранице и баште захватају 1728 ha или 87% атара, што значи да 2 ha ових површина долази по глави становника. Село поседује основне унутрашње, јавноуслугне функције.

Атар **Суботишта** (Мишковаца) се пружа у источном делу општине, на нижем делу лесне терасе. Граничи се са атарима Пећинаца и Прхова на северу, Брестача и Буђановаца на западу, Никинаца и Доњег Товарника на југу и Сремских Михаљеваца на истоку. Површина атара износи 2397,23 ha, а средња густина насељености је 40 ст./km². Насеље, које захвата површину од 123 ha (Ћурчић, С. 2005), је ексцентрично лоцирано у односу на атар и налази се у његовом јужном делу. Село је од Пећинаца удаљено око 9 km, а од Београда око 65 km. Према попису из 2002. године, Суботиште има око 953 становника, од тога је 45% радно активно. Пољопривредном производњом се бави 54,9% радно активног становништва. Највећи део атара налази се под ораницама и баштама (90%). Потенцијална прехрамбена сигурност износи 2,3 ha ораничних површина по глави становника. Насеље поседује основне јавносоцијалне функције.

Атар **Шимановаца** се пружа у североисточном делу општине. Граничи се са атарима Попинаца, Голубинаца и Војке на северу, Прхова и Сремских Михаљеваца на западу, Деча на југу и Крњешеваца на истоку. Површина атара износи 3425,65 ha, а средња густина насељености 102 ст./km². Највећи део атара налази се под органицама и баштама (85%). Насеље је збијеног типа и лоцирано је јужно од ауто-пута Београд-Загреб, на нижем делу лесне терасе. Захвата површину од 167 ha (Ћурчић, С. 2005). Кроз насеље пролази асфалтни пут Стара Пазова – Купиново и Батајница-Пећинци. Од Пећинаца су удаљени око 13 km, а од Београда око 35 km. Због своје индустријске функције Шимановци у економском и културном смислу преузимају лидерско место међу насељима пећиначке општине. Између Шимановаца и аутопута Београд – Загреб издвојила се индустријска зона у којој се налазе фабрике: кафе („Doncafe“), обуће („Полино“ и „Милотекс“), жвакаћих гума („Pink International“). Ту се налази и пинков „Филмски град“. У Шимановцима се још налазе погони за производњу боја и лакова (JUB), котлова и радијатора, индустријских пећ и горионика, уређаја за дизање и преношење, намештаја, предузеће за обраду и превлачење метала итд. Шимановачка индустријска зона у будућности ће добити још на тежини, јер се многи страни предузетници интересују за ову локацију. Године 1966. београдско предузеће „Бетоњерка“ почело је изградњу вишеспратница (троспратница). До своје ликвидације изграђена су 124 стана. Они се налазе између центра насеља и ауто-пута, поред индустријске зоне. Према последњем попису у Шимановцима живи 3480 лица у 1026 станова и кућа. Они већином представљају тзв. полутане, те раде у београдској и шимановачкој индустрији и у пољопривреди. Услед близине Београда и добрим

саобраћајним везама са истим, у последњој деценији 20. века, овде се населило 1500 избеглих лица са простора Хрватске и Босне и Херцеговине. Шимановачка основна школа има истурена осморазредна одељења у Дечу (шк. 2003/04. 154, а 2006/07. 128 ученика) и Карловчићу (шк. 2003/04. 167, а 2006/07. 139 ученика), а четвороразредно у Сремским Михаљевцима (шк. 2003/04. 30, а 2006/07. 26 ученика). Школу у Шимановцима је похађало школске 2003/04. 305, 2004/05. 317 и 2006/07. 287 ученика. Школа има укупно 69 запослених, од тога 47 наставника. Село има и полицијску станицу, чија сфера деловања обухвата околна села Деч, Карловчић и Сремске Михаљевце. По већини друштвено-економским индикатора степена урбанизације (Адамовић, Ј. 2002), Шимановци се налазе у рангу Пећинаца. Међутим, они су по броју становника и по процесу индустријализације на првом месту у општини. У периоду од 1991. до 2002. године, број активних лица порастао је у апсолутном износу од 457 лица. Ово повећање ће бити краткорочно јер је у истом периоду забележена стопа природног прираштаја од -3,3%. На чињеницу да популација Шимановаца стари указује и убрзани раст лица са личним приходима. Године 1991. лица са личним приходима чинила су 10,7% а 2002. године 16% популације. Пољопривредном производњом бавило се 1991. године 246 (25%), а 2002. године 230 (20%) активних лица. Највећи део активних лица радио је у прерађивачкој индустрији (24%) и трговини (16%).

Основна обележја просторно-функционалних односа и веза насеља у општини Пећинци

Насеља пећиначке општине повезана су различитим економским, просветним, културним, трговачким, туристичким, занатским, здравственим, административним и другим везама, те чине једну мрежу насеља. Ове везе у насеобинској мрежи општине Пећинци дају јој природно-географске, друштвено-географске и регионално-географске особености. Односе и везе међу насељима у оквиру једне насеобинске мреже можемо посматрати тродимензијално: у хијерархијском (вертикалном), у просторном (хоризонталном) и у хронолошком (временском) смислу (Вреск, М. 2002).

На основу развијених спољашњих и унутрашњих функција, тј. на основу капацитета индустријске, занатске, трговачке, просветне, туристичке, административно-управне, културне, здравствене и саобраћајне функције, насеобинску мрежу општине Пећинци чине, у хијерархијском погледу, четири типа насеља.

Пећинци су насеље које заузима највише место у насеобинској мрежи општине, јер представљају локални полифункционални центар. Они функцијски опслужују не само насеља своје непосредне околине (Попинце, Сибач, Прхово, Брестач, Суботиште, Доњи Товарник и Огар) већ и читаву општину. Према функционалној типологији насеља проф. Грчића, Пећинци спадају у услужно насеље са учешћем аграрне и индустријске делатности (Грчић, М. 1999).

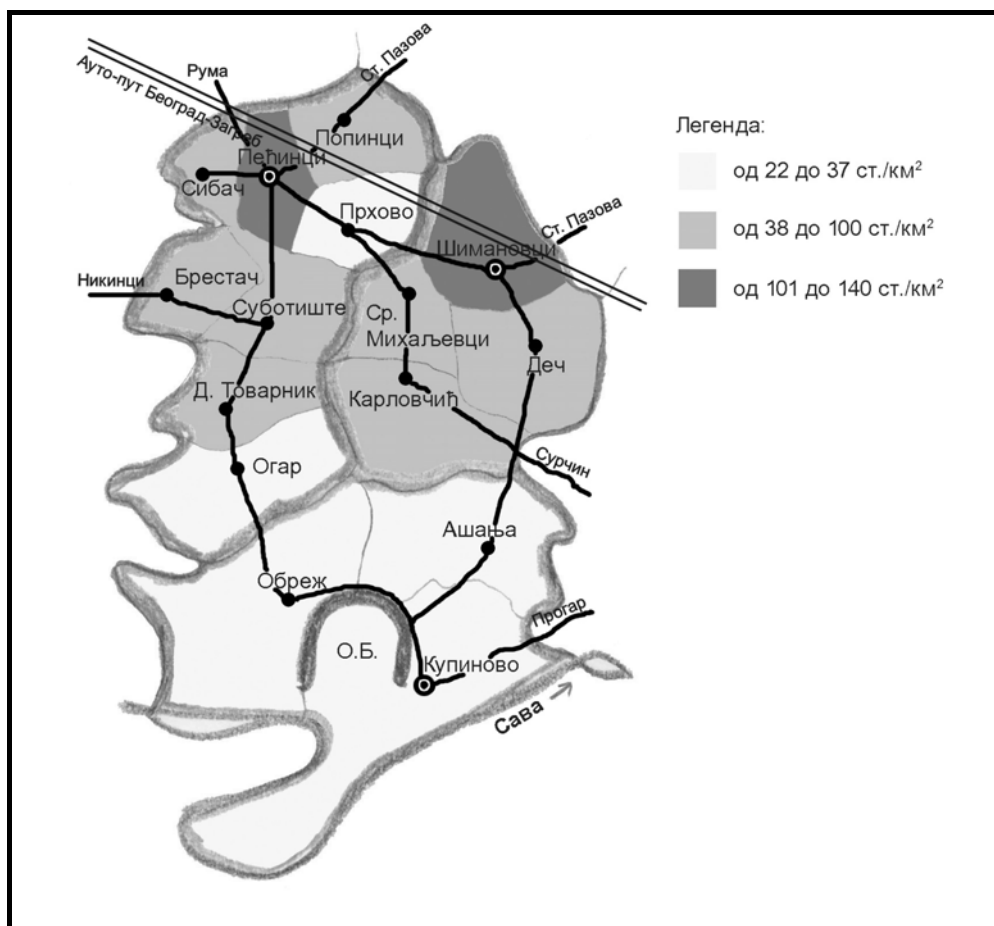
Секундарни центар ове општине представља насеље Шимановци. То је популационо највеће насеље у општини. Ово насеље има све функције као и насеље општинског центра, једино му недостаје административно-управна функција. Непосредна утицајна област овог насеља, заснована на деловању јавноуслужних функција, обухвата следећа насеља: Сремске Михаљевце, Карловчић и Деч. Шири гравитациона сфера Шимановаца, под утицајем све развијеније производне функције, захвата читаву северну половину општине. Према горе споменутој функционалној типологији, Шимановци су услужно-индустријско-аграрно насеље.

Терцијарни центар општине Пећинци представља насеље Купиново. Ово насеље представља, као и претходна два типа, центар заједнице сеоских насеља, али за разлику од њих Купиново има знатно слабије развијену индустријску функцију. По

функционалној типологији ово насеље је аграрно-услужно са учешћем индустрије. Специјални резерват природе, купиновачка тврђава и остале природне и антропогене лепоте чине Купиново туристичким, културно-историјским и спортско-рекреативним седиштем општине. Насеља која спадају под купиновачку гративациону сферу су околна села Ашања и Обреж.

Четвртм типу насеља припадају Попинци, Суботиште, Брестач, Сибач, Доњи Товарник, Огар, Прхово, Сремски Михаљевци, Карловчић, Деч, Ашања и Обреж. То су насеља која имају развијене основне унутрашње функције.

Центри заједница сеоских насеља, тј. централна насеља, која одговарају по вертикалној типологији насеља првим трима типова насеља, представљају, преко делатности, односно преко индустријске, занатске, трговинске, здравствене, просветне, културне и административне функције, половине развоја општине. Ове спољне функције подстичу свестрани развој околних насеља.

Слика 1. – Хоризонтална димензија насеобинског система општине Пећинци

Преко централних насеља пружају се узајамне везе, између околних села. Оне се огледају у циркулацији људи, роба, капитала и информација, те су ова насеља просторне тачке преко којих се одвија свакодневна међумесна интеракција. Дакле, ова насеља су просторно-функционално повезана у просторне системе. На слици 2. се

види да општину Пећинце чине три просторна система: пећиначки, шимановачки и купиновачки. Ови просторни системи су разноврсни, јер се разликују по броју становника, по површини, по броју насеља која их чине, по густини насељености итд.

У пећиначком просторном систему живи скоро половина становника општине (10469 житеља), док је друга половина становника расподељена између просторних система Шимановаца (6377 становника) и Купинова (5032 становника). Највећи просторни систем је купиновачки (188,8 km²), па затим следи пећиначки (181,4 km²) и шимановачки (118,4 km²). Међутим, пећиначки просторни систем, по броју насеља (од 8 насеља), налази се далеко испред шимановачког (4 насеља) и купиновачког (3 насеља). Такође, ови просторни системи разликују се и по густини насељености. Највећу густину насељености има шимановачки просторни систем са 58 ст./km², а затим следе пећиначки са 55 и купиновачки 27 ст./km². Пећиначки систем има највећу густину кућа која износи 16,4 кућа/km², за њим следе просторни системи Шимановаца са 12,6 кућа/km² и Купинова са 8,4 кућа/km². Према коефицијенту дисперзије насеља, просторни системи су ранжирани следећим редом: пећиначки 2,5, шимановачки 2,3 и купиновачки 1,2. По тополошком обележју ови системи су монолитни, јер су сви асиметричког типа. Узевши у обзир утицај геоморфолошке основе на просторну локацију села, односно просторних система, на територији општине се могу издвојити три типа насеобинских система: просторни систем настао на контакту више и ниже лесне терасе (пећиначки), на нижој лесној тераси, тј. на фосилним обалским гредима (шимановачки) и просторни систем настао на контакту ниже лесне терасе и алувијалне равни (купиновачки).

Простор општине Пећинци има континуитет насељености још од најстаријих времена. Систем насеља на територији пећиначке општине се током времена мењао у хијерархијском и у просторном смислу. Он је био другачији у римско, византијско, угарско и у турско доба. Савремена мрежа насеља Срема формирала се почетком 18. века, када су Аустријанци протерали Турке са овог простора. Водећа насеља формирала су се око војних касарни и била су носиоци просторне интеграције и функционалног повезивања осталих руралних насеља. Од свог оснивања па све до данас развој постојећих насеља пећиначке општине означен је многобројним променама у демографском, физиономском и функционалном смислу. У досадашњем развоју насеља општине могу се издвојити пет основних фаза:

Прва фаза обухвата временски период од постанка данашњих насеља, тј. од 14. века до почетка 16. века, када су сремска насеља пала под турску власт. Из овог временског периода потичу први писани трагови насеља: Попинаца (1308. год.), Суботишта (1329. год.), Шимановаца (1385. год.), Купинова (1388. год.), Сремских Михаљеваца (1391. год.), Сибача (1397. год.), Доњег Товарника (1403. год.), Прхова (1416. год.) и Деча (1498. год.). Сматра се да су у овом временском периоду на територији општине егзистирала и следећа насеља: Комноуш, Девчинци, Лагедер, Кувалово, Сакуле, Керек, Којниц, Турија, Микула, Ушевац, Крстац, Грабовци, Обода и Дреновци. У овој фази развоја насеобинске мреже општине, Купиново је представљало водећи културни центар, јер се ту налазила угарска тврђава а у којој је од друге половине 15. века па до 1521. године боравила породица Бранковића. Мајка Ђорђа Бранковића је недалеко од тврђаве, у Обедској бари, подигла од дрвене грађе манастир Обода, те се ту и замонашила 1509. године.

Друга фаза развоја мреже насеља општине Пећинци обухвата временски период од почетка 16. до почетка 18. века, тј. период турске управе над Сремом. Услед честих ратова, пљачки и организованог турског терора дошло је до застоја у развоју насеља, а многа села су и опустела. Дакле, током ове фазе замрла су следећа насеља: Грабовци, Девчинци, Лагедер, Сакуле, Ушевац, Суботиште, Купиново, Сибач

и Сремски Михаљевац. Из овог периода потичу први писани трагови насеља Брестача (1520. год.) и Карловчић (1567. год.).

Трећа фаза развоја насеобинске мреже општине обухвата временски период од почетка 18. до почетка 20. века, односно обухвата период владавине Аустријанаца тј. Аустро-угара. Први писани траг о постојању Ашање (1714. год.), Обрежа (1713. год.) и Огара (1702. год.) потиче с почетка овог периода, те се у овој фази употпунила данашња мрежа насеља општине. Међутим, она није функционисала као насеобински систем, јер су села која је чине гравитирала различитим властелинствима (сремскомитровачком, румском, земунском, голубиначком и војчанском) и припадала су различитим областима Војне крајине. До 18. века села су се развијала спонтано, а припадала су разбијеном типу. Током ове фазе дошло је до планског развоја насеља на територији општине, те је већина села попримила варијетет физиономије панонског типа.

Четврта фаза развоја мреже насеља општине трајала је од Првог до Другог светског рата тј. до формирања општине. Карактерише је постепено увећање броја становника и домаћинстава, развој занатских и просветних функција. То је довело до издвајања центара заједница сеоских насеља Суботишта, Пећинаца, Шимановаца и Купинова, а који ће послужити као основа за формирање општине.

Пета фаза у развоју насеобинске мреже пећиначке општине траје од Другог светског рата, тј. од оснивања општине па све до данас. Карактерише је полифункционални развој насеља, и процеси деаграризација, индустријализација и урбанизација.

Закључак

Основа данашње мреже насеља општине Пећинци потиче са почетка 18. века. Тада је област пећиначке општине била испреплетена гравитационим утицајима привредних центара: Земуна, Сремске Митровице, Руме и Старе Пазове. Током времена, издвојила су се три насеља која су функцијски опслуживала околна села. Пећинци, Шимановци и Купиново су представљали основу за формирање општине 1960. године. За седиште општине изабрани су Пећинци, иако су били демографски и историјски мање значајни од Шимановаца и Купинова. Његова предност је била у добром географском положају унутар општине и у односу на водеће привредне центре Срема.

Пећинци, Шимановци и Купиново су до данас остала водећа насеља општине. Пећинци опслужују не само околна села Сибач, Попинце, Прхово, Суботиште, Брестач, Доњи Товарник и Огар већ и читаву општину. Шимановци, као и Пећинци, имају све функције, осим управно-административне. Захваљујући индустријској функцији, која у последње време добија на капацитету, Шимановци постају већи гравитациони центар од Пећинаца. Посматрајући остале функције, шимановачка нодална регија обухвата села Деч, Карловчић и Сремске Михаљевце. Купиново представља демографски, културно-историјски и туристички центар јужног дела општине и у његовој функционалној сфери се налазе села Обреж и Ашања.

Литература

- Адамовић, Ј. (2002). Индикатори друштвено-економске развијености. *Гласник Српског географског друштва*, 82(1), 9-16.
- Букуров, Б. (1989). *Социјалистичка Република Србија, Социјалистичка Аутономна Покрајина Војводина* (IV том). Београд: НИРО „Књижевне новине“.
- Вреск, М. (2002). *Развој урбаних система у свијету*. Загреб: Графички завод Хрватске, Загреб: Д.О.О.
- Грчић, М. (1999). Функционална класификација насеља Мачве, Шабачке Посавине и Поцерине. *Гласник Српског географског друштва*, 79(1), 3-20.
- Клепућ, Д. (1987). *Шимановци*. Шимановци: Месна заједница.
- Мркша М. и Милановић М. (2007). Анализа елемената живиотне средине Специјалног резервата природе Стари Бегеј – Царска бара. *Гласник Српског географског друштва*, 87(2), 241-245.
- Симоновић, Ђ. и Рибар, М. (1993). *Уређивање сеоских територија и насеља*. Београд: „ИБИ“ Инжињеринг и пројектовање.
- Томић, В. (2000). *Попинци 1308 – 2000*. Рума: Савет месне заједнице.
- Ђурчић, С. (1978). *Општина Пећинци – географска монографија*. Нови Сад: Институт за географију, Нови Сад: Природно-математички факултет.
- Ђурчић, С. (1998). *Насеља Срема – географске карактеристике*. Нови Сад: Природно-математички факултет у Новом Саду, Нови Сад: Институт за географију.
- Ђурчић, С. (2005). *Географска енциклопедија насеља Србије – Војводина*. Београд: Географски факултет, Београд: „Агена“, Београд: Стручна књига.
- Николић, Т. (1997). *Хроника Сремских Михаљеваца*. Београд: Тривун Никола.
- Прица, Р. (1991). *Насеља у Срему – постанак, развој и значајни догађаји*. Сремска Митровица: Д.П. Центар за културу Сирмиумарт.
- *** Документациони материјал и грађа, Сектор економских статистика, Одељења за пољопривреду, рибарство и шумарство, Републички завод за статистику Србије, Београд.
- *** Подаци добијени у месним заједницама и месним канцеларијама, на интернету и у народу.
- *** (1991). Активност и пол. *Попис становништва, домаћинства и станова у 1991. години (књ. 2)*. Београд: Републички завод за статистику Србије.
- *** (2003). Активност и пол. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години (књ. 5)*. Београд: Републички завод за статистику Србије.
- *** (2003). Упоредни преглед броја становника, домаћинства и станова. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години (књ. 9)*. Београд: Републички завод за статистику Србије.
- *** (2002). Национална или етничка припадност. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години (књ. 1)*. Београд: Републички завод за статистику Србије.
- *** (2002). Активно становништво које обавља занимање према делатности и полу. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години (књ. 4)*. Београд: Републички завод за статистику Србије.

Summary

SPACE-FUNCTIONAL PROPORTIONS AND RELATIONS OF THE SETTLEMENTS IN THE MUNICIPALITY OF PEĆINCI

The fundamental daily settlement net of community Pećinci is based at the beginning of the eighteenth century. Then the region of Pećinci was permeated with the influences of gravitations economic and trade centres: Zemun, Sremska Mitrovica, Ruma i Stara Pazova. In the meantime, three settlements have been separated which served the villages around them. Šimanovci, Pećinci and Kupinovo were the bases to build the community about 1960. Pećinci was elected for the centre of community, although Šimanovci and Kupinovo were demographically and historically greater. Its favourity was in the geographical position in the community and in the correlation with other economical and trade centres of Srem.

Pećinci, Šimanovci and Kupinovo are still the leading settlements in the community. Pećinci serves not only the villages around Sibač, Popinci, Prhovo, Subotiče, Brestać, Donji Tovarnik and Ogar, but it services the whole community. Šimanovci and Pećinci, have all of the function, without administration and management. Industry function is merit to Šimanovci being the larger gravitation center than Pećinci. The region of Šimanovci surrounded villages Deč, Karlovčić and Sremski Mihaljevci, too. Kupinovo is demographical, cultural, historical and touristic centre of south of the community. There are villages, Obrež and Ašanja, in its functional gravity, too.